

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРИНЦИПІВ, НА ЯКИХ ПОБУДОВАНІ ВЗАЄМВІДНОСИНИ АДВОКАТА ІЗ СУДОМ ТА ІНШИМИ УЧАСНИКАМИ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

LEGAL NATURE PRINCIPLES ON WHICH BUILT RELATIONS LAWYER FROM THE COURT AND OTHER PARTICIPANTS IN THE PROCEEDINGS

Заборовський В.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права*

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Манзюк В.В.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського права*

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У статті досліджено правову природу принципів, на яких побудовані взаємовідносини адвоката із судом та іншими учасниками судового провадження. Зроблено висновок, що основними принципами, на яких повинні базуватися ці взаємовідносини, є принцип законності, принцип незалежності адвоката та домінантності інтересів клієнта у відносинах адвоката із судом, принцип чесності й порядності під час здійснення професійної діяльності в суді. Стаття розкриває теоретичні підходи та норми національного законодавства щодо вказаних принципів.

Ключові слова: адвокат, адвокатська діяльність, принцип законності, принцип незалежності адвоката, принцип домінантності інтересів клієнта, принцип чесності й порядності, дисциплінарна відповідальність адвоката, дисциплінарний проступок.

В статье исследована правовая природа принципов, на которых построены взаимоотношения адвоката с судом и другими участниками судебного производства. Делается вывод, что основными принципами, на которых должны базироваться данные взаимоотношения, являются принцип законности, принцип независимости адвоката и преимуществ интересов клиента в отношениях адвоката с судом, принцип честности и порядочности при осуществлении профессиональной деятельности в суде. Статья раскрывает теоретические подходы и нормы национального законодательства в отношении указанных принципов.

Ключевые слова: адвокат, адвокатская деятельность, принцип законности, принцип независимости адвоката, принцип доминантности интересов клиента, принцип честности и порядочности, дисциплинарная ответственность адвоката, дисциплинарный проступок.

In paper an analysis the legal nature of legal nature of the principles on which to build a rapport with the court and counsel other members of judicial proceedings. The article concludes that such principles on which these relations should be based are the principle of legality, the principle of the independence of lawyers and advantages of the client's interests in relations with the trial attorney and the principle of honesty and integrity in carrying out professional work in court. The article reveals the theoretical approaches and national legislation in respect of the above principles.

Key words: attorney, lawyer activity, principle of the rule of law, independence of the lawyer, principle of dominance of the client's interests, principle of honesty and integrity, disciplinary liability lawyer disciplinary offense.

Постановка проблеми. Здійснюючи свою професійну діяльність у суді (зокрема, під час представництва інтересів клієнта, виконання функції захисника в суді), адвокат повинен дотримуватися значної кількості нормативно-правових актів, які в сукупності утворюють відповідну систему законодавства про адвокатуру. Визначальним актом, на якому зосереджується основна увага в регулюванні діяльності адвоката в суді, є Правила адвокатської етики. Ними встановлюються певні принципи, яких повинен дотримуватися адвокат у відносинах із судом та іншими учасниками судового провадження.

Актуальність дослідження полягає в тому, що аналіз правової природи цих принципів дасть змогу більш чітко зрозуміти, які діяння у сфері взаємовідносин між адвокатом і судом можуть кваліфікуватися останнім як порушення адвокатом правил адвокатської етики, що в подальшому може мати

наслідком застосування до нього заходів дисциплінарного впливу.

Аналіз наукових публікацій. Проблема визначення правової природи принципів, яких повинен дотримуватися адвокат у відносинах із судом та іншими учасниками судового провадження, була предметом досліджень багатьох науковців. Серед учених, які вивчали окремі аспекти цієї проблеми, доцільно назвати Н.М. Бакаянову, О.В. Бауліна, Т.В. Варфоломееву, С.О. Деханова, Р. Муллерата С.Ф. Сафулька, Ю.І. Стецовського, Н.М. Таварткіладзе, Д.П. Фіолевського та інших.

Водночас більшість розвідок характеризуються певною фрагментарністю, тому на сьогодні залишається достатня кількість дискусійних моментів у цій сфері.

Метою статті є аналіз правової природи принципів, на яких побудовані взаємовідносини адвоката із

судом та іншими учасниками судового провадження. Основними завданнями є розкриття сутності принципів, яких повинен дотримуватися адвокат у відносинах із судом та іншими учасниками судового провадження; аналіз теоретичних підходів і норм національного законодавства, що регулюють це питання; встановлення зв'язку між такими принципами та колом діянь, які у взаємовідносинах між адвокатом і судом можуть кваліфікуватися останнім як порушення адвокатом правил адвокатської етики.

Виклад основного матеріалу. Аналіз положень Правил адвокатської етики (далі – Правила) [1] як базового документа, на якому зосереджується основна увага в регулюванні взаємовідносин адвоката із судом та іншими учасниками судового провадження, дає можливість дійти висновку, що основними принципами, на яких повинні базуватися ці взаємовідносини, є принципи законності (ст. 43), незалежності адвоката й домінантності інтересів клієнта у відносинах адвоката із судом (ст. 44), чесності й порядності під час здійснення професійної діяльності в суді (ст. 45).

Отже, одним з основних принципів, на основі якого повинні будуватися взаємовідносини адвоката й судді, має бути принцип законності. Законність являє собою основу нормальної життєдіяльності цивілізованого суспільства, забезпечення інтересів громадян, їх рівності перед законом [2, с. 167]. Загалом принцип законності передбачає обов'язок адвоката під час здійснення своєї професійної діяльності дотримуватися закону та використовувати лише законні засоби. При цьому адвокат зобов'язаний чесно, розумно й сумлінно відстоювати права та законні інтереси довірителя всіма не забороненими законодавством засобами [3, с. 8].

З подібних позицій виходить український законодавець, який у ч. 1 ст. 43 Правил зазначає, що у взаємовідносинах між судом та адвокатом останній повинен дотримуватися вимог чинного процесуального законодавства, законодавства про адвокатуру й адвокатську діяльність, про судоустрій і статус суддів, іншого законодавства, яке регламентує поведінку учасників судового процесу, а також вимог цих Правил, не виявляти неповаги до суду (суддів), поводитися гідно й коректно.

У подальшому розкриття такого принципу відбувається шляхом наведення переліку дій, які адвокат у ході судового розгляду не повинен здійснювати, а саме:

- намагатися вплинути на рішення (вирок) суду позапроцесуальними засобами;
- робити свідомо неправдиві заяви щодо фактичних обставин справи;
- подавати суду завідомо неправдиві докази або свідомо брати участь у їх формуванні;
- посилатися в суді на завідомо неправдиві чи завідомо викривлені фактичні обставини або обставини, що завідомо не стосуються предмета спору; на подані клієнтом докази, щодо яких йому відомо, що вони є неправдивими, або докази, отримані з порушенням положень Правил; на особисту обізнаність

з обставинами справи, а у виступі в судових дебатах – також на обставини, які не були предметом дослідження під час судового провадження (щодо яких адвокатом не заявлялися клопотання, спрямовані на доказування таких обставин), за винятком загальновідомих фактів;

– порушувати порядок у судовому засіданні, припускатися сперечань із судом та висловлювань, що принижують честь і гідність суду або інших учасників процесу (ч. 2 ст. 43 Правил).

Крім цього, адвокату категорично забороняється схилити підзахисного, сторін у процесі та свідків до давання завідомо неправдивих пояснень і показань, експертів до надання завідомо неправдивих висновків.

Тобто законодавець фактично закріплює перелік діянь, у разі вчинення яких до адвоката може бути застосовано дисциплінарні стягнення.

Слід відмітити, що вказане правове регулювання дотримання принципу законності у відносинах між адвокатом і судом є повністю ідентичним із тим, що було закріплене в ст. 53 попередніх Правил адвокатської етики [4].

Іншими принципами, які повинні неухильно дотримуватися адвокатом у процесі своєї професійної діяльності, є принцип незалежності адвоката та принцип домінантності інтересів клієнта у відносинах адвоката із судом. У цьому разі законодавець здійснює розкриття вказаних принципів у їх взаємозв'язку. Так, відповідно до ст. 44 Правил адвокатської етики адвокат, дотримуючись принципу законності, водночас має бути наполегливим і принциповим у відстоюванні інтересів клієнта в суді, не поступатися своєю незалежністю в захисті й представництві прав та інтересів клієнта з метою не погіршити стосунків із суддями; у разі вчинення судом тиску на адвоката – не йти на компроміси, які суперечать охоронюваному законом інтересам клієнта; послідовно дотримуватися принципу домінантності інтересів клієнта перед усіма іншими інтересами й міркуваннями, пов'язаними з відносинами адвоката із судом. Також адвокат не повинен залишати без уваги порушення закону, нетактовне й зневажливе ставлення суду та інших учасників процесу до його клієнта, його самого або адвокатури в цілому, має реагувати на відповідні дії у формах, передбачених чинним законодавством та/або актами Національної асоціації адвокатів України.

Принцип незалежності отримав відображення в ст. 6 Правил адвокатської етики, у якій, окрім вищевказаних вимог, адвокату також забороняється займатися іншою діяльністю, яка ставила б його в будь-яку залежність від інших осіб або підпорядкувала б його вказівкам чи правилам, які можуть увійти в суперечність із нормами чинного законодавства про адвокатуру й адвокатську діяльність та цими Правилами або можуть іншим чином перешкоджати вільному й незалежному здійсненню ним адвокатської діяльності.

Необхідно звернути увагу також на те, що правове регулювання вказаного принципу повною мірою

відповідає положенням Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства [5], у п. 2.1.1 якого зазначено, що завдання, які виконуються адвокатом у процесі професійної діяльності, вимагають його абсолютної незалежності й відсутності будь-якого впливу на нього, пов'язаного насамперед із його особистою заінтересованістю або з тиском зовні. Незалежне становище адвоката сприяє зміцненню в суспільстві довіри до процедур правосуддя й неупередженості суддів. Таким чином, адвокату необхідно уникати будь-яких ущемлень власної незалежності та не поступатися принципами обов'язку заради інтересів клієнта, суду чи інших осіб. Також із метою дотримання принципу домінантності інтересів клієнта в п. 4.3 Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства зазначено, що за дотримання належної поваги до суду адвокат зобов'язаний захищати інтереси клієнта сумлінно та з максимальною для нього вигодою, проте не виходити за передбачені законодавством межі.

Вищевказані норми відповідають також положенням п. 3 Правил Міжнародного кодексу етики (у редакції 1988 р.), що затверджені Міжнародною асоціацією юристів [6] (юристи повинні зберігати незалежність під час виконання свого професійного обов'язку; юристи, які займаються практикою у власних інтересах або, якщо це дозволено, у складі партнерства, не повинні здійснювати будь-яку іншу ділову діяльність чи будь-яке інше заняття, якщо через це вони можуть перестати бути незалежними), та ст. 6 Кодексу професійної поведінки адвокатів, затвердженого Резолюцією ICC-ASP/4/Res.1, прийнятою на III пленарному засіданні 2 грудня 2005 р. Асамблеєю держав-учасниць Римського статуту Міжнародного кримінального суду [7] (адвокат діє гідно, незалежно й вільно; адвокат не повинен допускати, щоб його незалежність, чесність або свобода були скомпрометованими в результаті зовнішньої дії; адвокат не повинен робити що-небудь, що може привести до будь-якого розумного висновку про те, що його незалежність було скомпрометовано).

Принцип незалежності адвоката в його відносинах із судом забезпечується насамперед недержавним характером формування адвокатури як самоврядного інституту, що забезпечує здійснення захисту, представництва й надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації та діяльності адвокатури.

Дотримання вищевказаних норм, спрямованих на забезпечення незалежності адвоката, є необхідною умовою для здійснення його професійної діяльності. Потреба в дотриманні цього принципу, на думку С.О. Деханова, полягає в тому, що «незалежність адвокатури потрібна насамперед для підтримки довіри до правосуддя» [8, с. 37].

У такому разі слід погодитися з твердженням відомого іспанського адвоката, екс-президента Ради Колегій адвокатів та Юридичних товариств Європейського Співтовариства Р. Муллєрата, який зазна-

чає: «Адвокати повинні показати, що дотримання норм професійної етики й дотримання принципу незалежності – це не просто спосіб збереження корпоративних привілеїв, а й спосіб забезпечення реальних прав клієнта, вільного суспільства та верховенства закону» [9].

Якщо проаналізувати норми нових Правил адвокатської етики (ст. 44) та попередніх (ст. 54), то слід погодитися з П.С. Матвєєвим, який зазначає, що зі ст. 44 чинних Правил адвокатської етики виключено положення, яке було в попередніх Правилах адвокатської етики, щодо того, що адвокат не повинен приймати доручення на ведення в суді справи клієнта, направленою до нього суддею, який братиме участь у судовому розгляді цієї справи.

Не зрозуміло, з яких позицій виходив законодавець, не включивши цю норму до чинних Правил адвокатської етики, оскільки вона чітко забороняла адвокатам виконувати функції посередників між суддею та клієнтом. Слід зауважити також, що подібна норма є в законодавстві інших країн. Так, Т.В. Варфоломєєва зазначає: «У Республіці Узбекистан, наприклад, діє норма, яка забороняє залучати клієнтів будь-якими недостойними способами, до яких віднесено використання особистих і службових зв'язків із працівниками правоохоронних органів для отримання клієнтів, пропонування клієнту своєї допомоги замість обраного ним адвоката, обіцянка клієнту досягнення позитивного рішення в справі тощо. Аналогічні заборони, а також неприпустимість користуватися послугами посередників передбачаються в Правилах професійної етики адвоката Республіки Білорусь» [10, с. 8].

Досліджуючи питання про принцип домінантності інтересів клієнта у відносинах адвоката із судом, маємо навести думку Н.М. Таваркіладзе, яка зазначає: «Оскільки не всі інтереси клієнта (підозрюваного, обвинуваченого, підсудного) опосередковані законом та закріплені в його суб'єктивних правах, виникає питання: принцип домінування поширюється на всі інтереси клієнта чи лише на законні?» [11, с. 10].

Здійснюючи свою професійну діяльність, адвокат повинен зважати на те, що, доки істину не встановлено й не закріплено в судовому рішенні чи вироку, неможливо визначити, чи є правомірним інтерес підзахисного. До моменту постановлення рішення адвокат зобов'язаний керуватися презумпцією законності інтересів підзахисного [12, с. 54]. Заслуговує на увагу також позиція Ю.І. Стетоцького, який зазначає: «Прагнення обвинуваченого захищатися від обвинувачення (його матеріальний інтерес) завжди є законним; незаконними можуть бути ті чи інші способи захисту» [13, с. 249].

Отже, що дотримуючись принципу домінантності інтересів клієнта у відносинах адвоката із судом, адвокат повинен враховувати, що інтереси клієнта знаходяться поза його контролем; тоді як способи захисту, які повинні використовуватися адвокатом для досягнення сприятливого для клієнта результату, обираються ним самим, а тому апіорі повинні бути законними.

Принципами, яких неухильно має дотримуватися адвокат під час здійснення своєї професійної діяльності, є також принципи чесності й порядності. Відповідно до ст. 45 Правил адвокатської етики адвокат не повинен повідомляти сторонам та іншим учасникам судового провадження свідомо неправдиву інформацію щодо фактичних обставин справи, суті закону, обсягу прав та обов'язків сторін або іншим чином намагатися схилити їх до зміни їх позиції, свідчень, здійснення інших дій, у яких зацікавлений його клієнт. Крім того, адвокат має уникати позапроцесуального спілкування по суті справи, що є предметом судового розгляду, з учасниками провадження, які не є його клієнтами, та повинен здійснювати таке лише у формах і з метою, що не суперечать чинному законодавству й Правилам, до того ж лише у випадках, коли це є необхідним для належного виконання доручення. Виконуючи свої професійні обов'язки, адвокат також має поважати процесуальні права адвоката, який представляє іншу сторону, і не вдаватися до дій, що грубо порушують такі права, а також не повинен вчиняти дій, спрямованих на невинуватого затягування судового розгляду справи.

Чесність і порядність у діяльності адвоката разом із професійною незалежністю є необхідними умовами, які забезпечать належний рівень довіри клієнта до адвоката. Для розкриття питання про дотримання адвокатом принципів чесності й порядності під час здійснення професійної діяльності в суді необхідним є аналіз таких рис, як чесність і порядність. Заслугує на увагу така думка О.В. Бауліна: «Чесність – це риса, яка від самого початку має на увазі принциповість, вірність своїм обов'язкам, дотримання прав інших людей. <...> Порядність – моральна якість людини. Порядна людина завжди дотримується своїх обіцянок і не завдає умисної шкоди оточуючим. Порядність адвоката полягає в тому, щоб не вдаватися до омани, погроз, шантажу, підкупу, використання скрутних матеріальних чи особистісних обставин інших осіб або інших протизаконних заходів для досягнення своїх професійних чи особистих цілей; поважати права, законні інтереси, честь, гідність,

репутацію й почуття осіб, з якими він спілкується в різних відносинах» [14, с. 50].

Слід відмітити, що необхідність існування такої риси, як чесність, у професійній етиці адвоката передбачалася ще в Правилах адвокатської професії у Франції, першу редакцію яких було розроблено М. Молло ще в 1842 р. Так, у п. 2 Глави 1 «Загальні обов'язки адвоката» зазначено: «Якщо в складі вся людина, то в чесності весь адвокат. Можна навіть стверджувати, що в ній полягають усі якості, необхідні адвокату; призначення його – переконувати, а переконати може лише чесна людина» [15, с. 2]. У п. 93 Глави 2 «Обов'язки адвоката до клієнта» проголошується: «Чесність адвоката є чимось до того безсумнівним, що документи йому довіряються без будь-якої розписки; передача або повернення їх здійснюються також без зворотної розписки клієнта, помічника, повіреного або писаря. Заява про передачу приймається також на слово, без присяги; це один із найдавніших і найповажніших звичаїв стану» [15, с. 55–56]. Не оминули таку рису й Канони професійної етики США 1908 р.: у каноні 22 «Відвертість і чесність» відмічено, що «поведінка адвоката в Суді та з іншими адвокатами повинна характеризуватися відвертістю й чесністю» [16].

Висновки. Таким чином, український законодавець закріплює низку принципів, яких повинен дотримуватися адвокат у своїх відносинах із судом та іншими учасниками судового провадження, а саме: принцип законності, принцип незалежності адвоката й домінантності інтересів клієнта у відносинах адвоката із судом, принцип чесності й порядності під час здійснення професійної діяльності в суді. Розкриття сутності вказаних принципів відбувається переважно шляхом зазначення кола діянь, які забороняється вчиняти адвокату в його взаємовідносинах із судом. А це, на нашу думку, дає змогу чіткіше зрозуміти, які саме діяння адвоката під час судового провадження можуть кваліфікуватися судом як порушення адвокатом правил адвокатської етики, що в подальшому може мати наслідком застосування до нього заходів дисциплінарного впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Правила адвокатської етики : затверджені Установчим з'їздом адвокатів України від 17 листопада 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkdk.org/pravil-advokatskoji-etiki>.
2. Братановский С.Н. Теория государства и права / С.Н. Братановский. – М. : Директ-Медиа, 2013. – 241 с.
3. Молчанова А.В. Адвокатура в Российской Федерации: краткий курс лекций / А.В. Молчанова, Ш.Н. Хазиев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрайт, 2013. – 172 с.
4. Правила адвокатської етики : схвалені Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 1 жовтня 1999 р. № 6/VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=574016.
5. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства : прийнятий делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_343.
6. International Code of Ethics adopted by the International Bar Association in 1956, as amended in 1988 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ibanet.org/Publications/publications_IBA_guides_and_free_materials.aspx.
7. Кодекс професійної поведінки адвокатів : затверджений Резолюцією ICC-ASP/4/Res.1, прийнятою на III пленарному засіданні 2 грудня 2005 р. Асамблеєю держав-учасниць Римського статуту Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/BD397ECF-8CA8-44EF-92C6-AB4BE55BE2/140125/ICCASP432Res1_Russian.pdf.
8. Деханов С.А. Адвокатура в Западной Европе: опыт и современное состояние : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Судебная деятельность; прокурорская деятельность; правозащитная и правоохранительная деятельность» / С.А. Деханов. – М., 2010. – 52 с.
9. Муллерат Р. Независимость – основной принцип юридической этики / Р. Муллерат // Адвокат. – 1996. – № 11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1132077>.

10. Варфоломеева Т.В. Впровадження міжнародних правил адвокатської етики в Україні / Т.В. Варфоломеева // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – № 1. – С. 7–20.
11. Таварткіладзе Н.М. Етичні основи діяльності адвоката-захисника : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Н.М. Таварткіладзе. – О., 2003. – 20 с.
12. Бакаянова Н.М. Этические принципы адвокатуры в Украине : [монография] / Н.М. Бакаянова. – О. : Юридическая литература, 2005. – 152 с.
13. Стецовский Ю.И. Советская адвокатура : [учеб. пособие] / Ю.И. Стецовский. – М. : Высшая школа, 1989. – 304 с.
14. Баулін О.В. Адвокатський іспит. Підготовчий курс : [навч. посібник] / О.В. Баулін та ін. – К. : Правова єдність, 2013. – 735 с.
15. Молло М. Правила адвокатской профессии во Франции / М. Молло. – пер. с франц. – М. : Издание Н.П. Шубинского, 1894. – 98 с.
16. International Code of Ethics adopted by the International Bar Association in 1956, as amended in 1988 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ibanet.org/Publications/publications_IBA_guides_and_free_materials.aspx.
17. Canons of Professional Ethics were adopted by the American Bar Association in 1908 August 27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/cpr/mrpc/Canons_Ethics.authcheckdam.pdf.